

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досвід країн із реформованою пенсійною системою визначає, що найефективнішим є недержавне накопичувальне пенсійне забезпечення, яке дозволяє сформувати трудову частину майбутньої пенсії, що є конкурентною за розміром із базовою і найчастіше її перевищує. Аналіз показників створення суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення та оцінка ефективності їх діяльності дають змогу оцінити стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні та основні перспективи його розвитку.

Experience of countries determines with the reformed pension system, that most effective is the non-state story pension providing, which allows to form labour part of future pension which is a competition in size with base and more frequent all exceeds it. Analysis of indexes of creation of subjects of the non-state pension providing the that estimation of efficiency of their activity enables to estimate consisting of the non-state pension providing of Ukraine and basic prospects of his development.

Ключові слова: реформування пенсійної системи, недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди.

Постановка проблеми. Процес реформування і становлення пенсійних систем продовжується у багатьох країнах світу, в тому числі і економічно розвинутих, і країнах, що розвиваються, і в країнах колишнього соцтабору, до яких відноситься Україна. Загальні параметри формування пенсійних систем визначають режим функціонування суб'єктів пенсійних відносин у змінному середовищі тієї чи іншої країни.

В економічно розвинутих та деяких менш економічно успішних країнах (таких, що приділяють належну увагу становленню потужної пенсійної системи у державі), більшість громадян охоплені системою недержавного пенсійного забезпечення. Ключовими суб'єктами такого забезпечення виступають Недержавні пенсійні фонди (НПФ). Такі фонди поряд з іншими суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ), є важливою складовою соціально значущої системи взаємовідносин з приводу формування, ефективного адміністрування та розподілу фондів накопичення між її учасниками.

В Україні прийнято ряд нормативно-правових актів щодо створення і функціонування системи НПЗ. Разом з тим, виникає ряд проблем щодо її становлення та ефективного функціонування. На етапі становлення системи НПЗ в Україні найбільш доцільним визначено так звану "драконівську" модель з поступовим пом'якшенням прямих впливів та підвищення ролі опосередкованих чинників через непрямі методи державного регулювання, ринок, конкуренцію, дохідність. Розроблено ряд моделей і методів управління коштами НПФ, які дозволяють виключити або мінімізувати ризики і небезпеки, пов'язані з цією сферою; прийнято до уваги та використано застосовні до України елементи світового досвіду реформування і становлення пенсійних систем.

На сучасному етапі головною умовою становлення і подальшого розвитку пенсійної системи України є підвищення зацікавленості всіх суб'єктів НПЗ у її ефективному функціонуванні. Значна увага з боку держави повинна бути приділена мотиваційним механізмам, які виробила світова практика та які можуть дати потужний поштовх розвитку НПЗ в нашій державі. Механізми формування та розподілу соціально значущих фондів коштів завжди мають бути прозорими, зрозумілими для учасників системи, виключати або мінімізувати загальносистемні і специфічні ризики, спиратися на практичний досвід та висококваліфікованих фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розгляду економічних аспектів недержавного пенсійного забезпечення у вітчизняній науковій літературі висвітлюються досить великим колом науковців: Р. Малим, В. Ємцем, А. Федоренком, Д. Леоновим, Э. Лібановою, М. Лібановим, Н. Ковальновою, Д. М. Сандлером, А. Якимович та ін. Проте значна частина проблемних питань цієї теми потребує подальшого опрацювання.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану та динаміки розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, його проблеми та перспективи.

Основна частина. З прийняттям Законів України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” та „Про недержавне пенсійне забезпечення”, в Україні розпочалось реформування пенсійної системи.

Недержавне пенсійне забезпечення відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні гідного рівня життя громадян після виходу на пенсію. А також, забезпечує економічний розвиток країни, оскільки сформовані фонди за рахунок внесків вкладників є стабільним джерелом інвестицій. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення обумовлюється чинниками:

Демографічні: посилення демографічного старіння населення, що призводить до незбалансованості демографічного навантаження на працездатне населення. Згідно зі статистичними даними, вже сьогодні на двох пенсіонерів (13,8 млн осіб) припадає усього троє працюючих (21 млн осіб). За прогнозом уряду до 2050 р. кількість пенсіонерів в Україні збільшиться у два рази.

Соціальні: перехід до ринкової економіки зумовив відмову від принципу, на якому була побудована солідарна система: "працюючі повинні забезпечувати грошима непрацюючих";

- 1) зниження економічної активності працездатного населення;
- 2) масштабна трудова міграція працездатного населення;
- 3) поширення тіньової зайнятості і тіньових доходів;
- 4) наявність у значної частини працюючих пільг із сплати внесків у Пенсійний фонд;
- 5) низький рівень заробітної плати, високий рівень заборгованості зі сплати внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування призводить до дефіциту коштів Державного Пенсійного фонду [1].

Відтепер система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів (рис. 1).

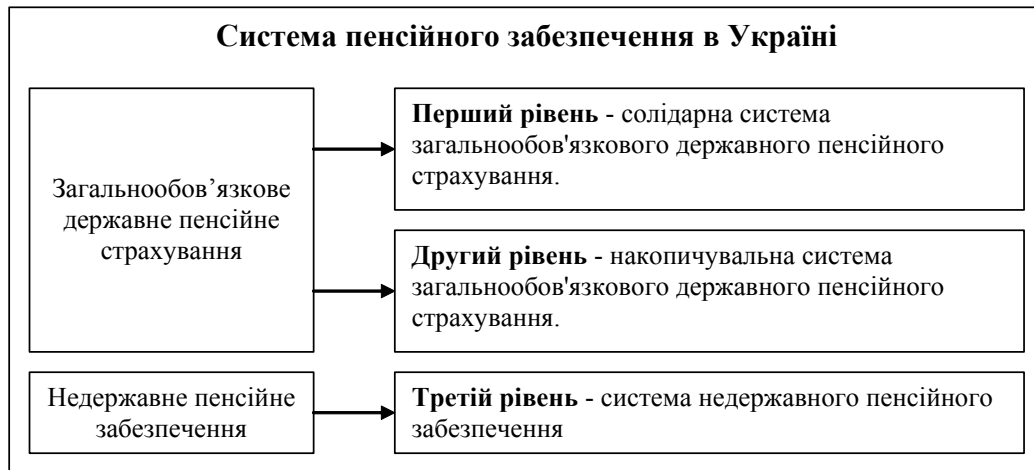

Рис. 1. Система пенсійного забезпечення в Україні

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Це варіант державного пенсійного забезпечення, за якого працюючі сплачують внески до пенсійного фонду України і за рахунок цих внесків сплачуються пенсії сьогоdnішнім пенсіонерам. При цьому, не враховується, яку суму коштів нинішній пенсіонер в якості внесків перерахував протягом життя до Пенсійного фонду.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. За цією системою кожен працівник зі своєї заробітної плати в обов'язковому порядку перераховуватиме кошти на персональний пенсійний рахунок до Накопичувального фонду. І з цього рахунка він, при виході на пенсію, отримуватиме виплати, розмір яких залежатиме від суми коштів, акумульованих на персональному рахунку.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, за якою громадяни та роботодавці на добровільній основі перераховують внески на свою користь або на користь третіх осіб на індивідуальні пенсійні рахунки до недержавних пенсійних фондів за власним вибором. Розмір пенсії, що виплачується недержавним пенсійним фондом, залежить від розміру коштів акумульованих на індивідуальному пенсійному рахунку, передбачається успадкування.

Трирівнева пенсійна система гарантує, що кошти на рахунках Державного та недержавних пенсійних фондів є безпосередньою власністю вкладників. Тобто, по досягненню пенсійного віку їм буде виплачуватись пенсія першого рівня (солідарна), а також додаткова пенсія у вигляді щомісячних виплат з накопичувальних рахунків Державного пенсійного фонду чи недержавних пенсійних фондів.

Крім того, система недержавного пенсійного забезпечення є привабливою не тільки для працівників, які турбуються про своє майбутнє, але й для роботодавців.

Стимулюючими аргументи для роботодавця-вкладника є:

- 1) придбання податкових пільг – пенсійні внески на користь працівника включаються у склад валових витрат роботодавця у розмірі не більше ніж 15% заробітної платні працівника та не більш ніж сума прожиткового мінімуму для дієздатної особи помноженої на 1,4;

- 2) створення іміджу роботодавця, який виявляє турботу про своїх робітників не лише сьогодні, але і в перспективі, про рівень своєї конкурентоспроможності на ринку праці та забезпечення іміджу соціально орієнтованої компанії;

- 3) створення мотиваційного клімату у колективі, шляхом матеріального стимулювання (з відношенням у часі) працівників за рахунок зміни розміру пенсійних внесків;

- 4) створення додаткового інструменту кадрової політики – закріплення найбільш цінних працівників та стимулювання підвищення продуктивності праці персоналу, шляхом збільшення соціального захисту пенсійними внесками;

5) створення повноцінного компенсаційного пакету, додавши до компенсаційного пакету недержавне пенсійне забезпечення;

б) соціально захистити працівників, сформувавши додаткові пенсійні заощадження, які також можуть бути виплачені працівнику одноразово з настанням інвалідності або тяжкого захворювання, а у випадку смерті – його спадкоємцям.

Роботодавець самостійно обирає індивідуальну схему участі, яка б максимально відповідала вимогам та можливостям, а саме: необмежена кількість працівників, на користь яких здійснюються внески; індивідуальний для кожного працівника розмір пенсійних внесків або відсоток від окладу; періодичність перерахування пенсійних внесків; можливість призупинити в односторонньому порядку перерахування пенсійних внесків; довгострокове рефінансування підприємства з використанням різноманітних сучасних безризикових фінансових інструментів.

Переваги недержавного пенсійного забезпечення для робітника:

1. Економічний добробут – пенсійні внески та отриманий інвестиційний прибуток обліковуються на його особистому рахунку і є власністю працівника та є додатковим джерелом прибутку після виходу на пенсію;

2. Мотивація – проводячи пенсійні відрахування на користь своїх працівників, виявляючи зацікавленість в забезпеченні майбутнього роботодавець підкреслює вагомість та оцінку їх роботи. Формується у працівника лояльне ставлення до підприємства, яке проявляє турботу про своїх працівників;

3. Податкові пільги щодо обкладання доходів фізичних осіб [5]

Ринок послуг недержавних пенсійних фондів сьогодні є найбільш динамічним серед усіх фінансових ринків України. До реєстру фінансових установ уже внесено понад 100 недержавних пенсійних фондів. За їх кількістю Україна виглядає досить непогано серед країн Центральної та Східної Європи. Станом на 31 грудня 2008 року із 110 недержавних пенсійних фондів 14 – корпоративних, 9 – професійних та 78 – відкритих. Це дає можливість роботодавцям та населенню зробити необхідний вибір.

Динаміку розвитку недержавних пенсійних фондів, адміністраторів та компаній з управління активами представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка змін суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення, од.

Кількість суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення	2005	2006	2007	2008
Недержавні пенсійні фонди	55	79	96	110
Адміністратори	37	37	36	36
Компанії з управління активами	46	42	44	50

Особливістю створення НПФ є їх нерівномірне розміщення за територіальним принципом. У Києві зосереджено 70% усіх фондів, в той час у таких областях, як Вінницька, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська, до цього часу не створено жодного фонду.

Кількість офіційно зареєстрованих НПФ за три роки зросла вдвічі, що відображає зацікавленість держави у даному виді пенсійного забезпечення

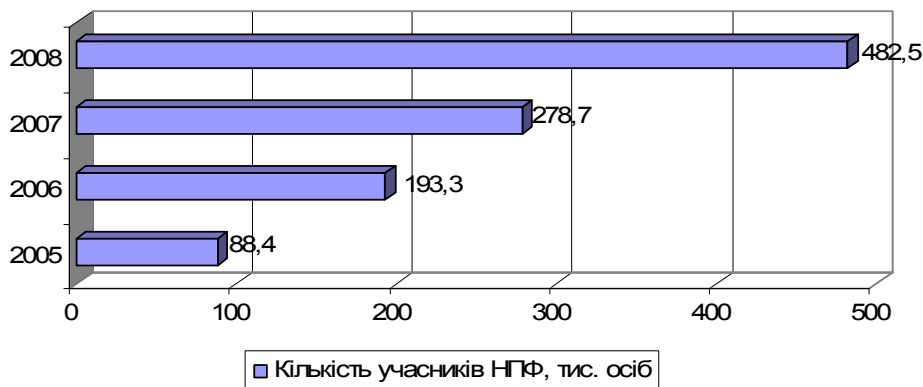

Рис. 2. Динаміка росту кількості учасників НПФ*

* згідно з статистичною звітністю Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [4]

Як видно з рис. 2, кількість учасників НПФ стрімко зростає, що відображає зацікавленість населення, але цей показник все ще дуже низький. Станом на кінець 2008 року учасниками НПФ було всього 2,5% зайнятого населення працездатного віку. Проте з огляду на динаміку росту, перспективи розвитку даного виду пенсійного забезпечення досить гарні.

Серед учасників недержавних пенсійних фондів найбільшу частку складають працівники у віці 40-55

років, для яких проблема пенсійного забезпечення стоїть досить актуально, а часу для забезпечення гідної пенсії все менше. Але все активніше до цього процесу починає долучатись молодь, хоча економічна криза дещо вповільнила даний процес (рис. 3).

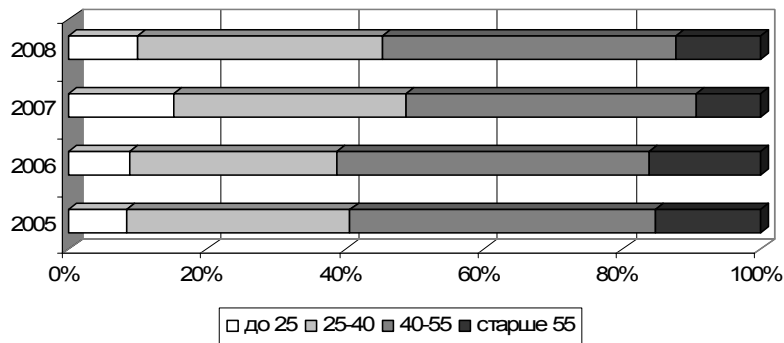

Рис. 3. Динаміка розподілу учасників НПФ за віковою категорією*

* згідно з статистичною звітністю Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [4]

Динамічно зростає кількість вкладників НПФ. Найбільша кількість учасників пенсійних фондів зосереджена сьогодні у відкритих НПФ (435,2 тис осіб, або 90,2% від загальної кількості учасників). Найменша кількість учасників зосереджена в корпоративних НПФ (23,6 тис осіб, або 4,9%).

Якщо порівняти цю динаміку з динамікою залучення до недержавних пенсійних фондів населення в Росії та Казахстані, то вона є вищою, незважаючи на те, що Україна пізніше почала займатися цією справою. Загалом, на сьогодні вже понад 2000 підприємств та установ стали засновниками та вкладниками недержавних пенсійних фондів. Лише за останній рік кількість таких підприємств збільшилась на третину. Найбільшу активність у цьому плані демонструють підприємства реального сектора економіки. Серед вкладників-юридичних осіб їх більше 60 %, у тому числі це такі великі підприємства, як Укртелеком, Укрпошта, "Стирол" тощо.

Загалом, аналізуючи систему недержавного пенсійного забезпечення з точки зору кількості функціонуючих НПФ, збільшення кількості її учасників та вкладених коштів, ситуація є позитивною. Проте, враховуючи результати країн Європи, які аналогічно проводять перебудову пенсійної системи, ситуація із недержавним пенсійним забезпеченням викликає занепокоєння. Це стосується поки що невеликої частки населення, залученого до недержавних пенсійних фондів, а відповідно і невеликий обсяг інвестицій недержавних пенсійних фондів в економіку країни. Які ж перешкоди стоять на шляху ефективного розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення на сучасному етапі?

1. Недостатній рівень державної підтримки в сфері пропаганди НПЗ. Населення здебільшого є непоінформованим про концепцію пенсійної реформи в Україні та значення у ній системи недержавного пенсійного забезпечення, що гальмує подальший її розвиток.

2. Недосконалість нормативно-правової бази з питань НПЗ. Сьогодні існує нагальна потреба в опрацюванні та удосконаленні нормативної бази системи НПЗ.

3. Неефективність системи тарифів оплати послуг адміністратора. Система нарахування винагороди адміністраторам не стимулює якісну роботу з обслуговування учасників НПФ, особливо на етапі виплат. Це робить діяльність з адміністрування економічно непривабливою, що може негативно вплинути на якість та ефективність системи;

4. Оподаткування. Невирішені питання стосовно оподаткування та надання податкових пільг у системі недержавного пенсійного забезпечення.

5. Неефективна діяльність фінансового ринку. Досить складною і проблематичною залишається процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків, тобто до іноземних інвесторів. Про що свідчить факт, що у інвестиційних портфелях недержавних пенсійних фондів практично відсутні іноземні цінні папери.

6. Низький рівень довіри населення до нового фінансового ринку як споживача його послуг.

Урядом країни проводиться активна робота щодо подальшого розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Розробляється концепція активного впровадження пенсійної реформи, її удосконалення, яка спрямована на підвищення значення та ролі недержавних пенсійних фондів. [1]

Висновки. Загалом система продовжує розвиватись, долаючи проблеми та труднощі на своєму шляху. Але без системного вирішення означених проблем та чіткого розуміння концепції впровадження пенсійної реформи з урахуванням можливостей системи НПЗ, неможливо буде забезпечити стабільну соціально-ефективну пенсійну систему.

Враховуючи існуючий стан системи пенсійного забезпечення, нинішній етап пенсійної реформи треба було б спрямувати на вирішення наступних завдань розвитку недержавного пенсійного забезпечення - третього рівня пенсійної системи:

1. Проведення грамотних державних кампаній з роз'яснення переваг участі громадян та роботодавців у недержавному пенсійному забезпеченні.
2. Прийняти зміни до закону про недержавне пенсійне забезпечення, спрямовані на захист прав його учасників.
3. Покращити доступ громадян до інформації про результати роботи недержавних пенсійних фондів (НПФ) та суб'єктів ринку фінансових послуг НПФ.
4. Завершити перехід до єдиної системи розрахунків та оцінки роботи НПФ за основи чистої вартості одиниці пенсійних внесків.

Література

1. Бабірад М.М., Олійник В.В. Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.9. – С. 174-180
2. Неліпович О.В. Пенсійні схеми з участю недержавних пенсійних фондів в країнах з ринковою економікою // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. Т. 1. – С. 58-62.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 47 – 48. – С. 372 – 410.
4. Статистична інформація Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. // <http://www.dfp.gov.ua/1032.html>
5. Ткаченко Н.М. Недержавне пенсійне забезпечення як елемент мотивації персоналу // Матеріали всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції «Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіонів України». Дніпропетровськ, 16-26 листопада 2009 р. // <http://dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?t=541>

Надійшла 26.11.2009

УДК 332.3: 332.6:332.7

М. В. КОРИТНИК

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

О. М. ШПИЧАК

УААН

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ З КРАЇНАМИ З РОЗВИНУТОЮ РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Наведено аналіз ринку землі, орендних відносин, оцінки землі та охорони земель у економічно розвинутих країнах в порівнянні із земельними відносинами України.

A market of earth, leasings relations, estimation of earth and guard of earths analysis is given in economic to develop countries in comparing to the landed relations of Ukraine.

Ключові слова: ринок та оцінка землі, оренда і охорона земель.

В Україні на сьогоднішній час ситуація в земельних відносинах залишається складною. Найгострішими проблемами є незавершеність економічних та правових відносин власності; неврегульованість земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, особливо сільськогосподарського призначення; недосконалість державного управління земельними ресурсами та землекористуванням; відсутність автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру, спрямованого на вирішення питань обліку земель, землеустрою, охорони земель та інше. Недостатньо врегульовані процедури продажу земель, проведення земельних аукціонів та конкурсів, не створюються земельні банки та біржі.

Низькою залишається ефективність використання земель у сільському господарстві. Продовжується негативна тенденція різкого зниження рівня гумусу в ґрунтах України (щорічне зниження на 0,5-0,6 тони з 1 га). [2]

В умовах такої не стабільної ситуації яка склалася в Україні доцільно, на наш погляд, вивчити та впровадити досвід існування та реформування земельних відносин у розвинутих країнах, з метою ефективного впровадження передового досвіду на практиці. В процесі порівняльного аналізу земельних відносин в зарубіжних країнах та на Україні буде розглянуто ряд питань: аналіз орендних відносин; дослідження ринку землі; охорона земель; оцінка землі.

Дослідження зарубіжного досвіду земельних перетворень ще не набули широкого розмаху через відсутність чітких орієнтирів стосовно продовження земельної реформи. Спроби оцінки та аналізу проведення змін у землекористуванні країн з розвинутою економікою та країн з перехідною економікою спостерігається у працях В. Галушка, Ю. Білика, А. Даниленка, М. Хвесика, А. Третяка, О. Кашенка, Н. Максимової. Але вони розглядають земельні відносини з погляду їх сутнісної природи та форм прояву, а не